
Protokoli preiskovalnih intervjujev za ugotavljanje spolne zlorabe otrok

VARSTVOSLOVJE,
let. 14
št. 1
str. 97-112

Igor Areh

Namen prispevka:

V članku je kratek pregled osnovnih načel izvedbe preiskovalnih intervjujev z otroki, ki so v vlogi domnevni žrtev spolnih zlorab. Opisane so najpogostejše oblike preiskovalnih protokolov, ki strukturirajo potek izvedbe intervjujev, predstavljene so tudi njihove prednosti in slabosti. Podrobneje je predstavljen protokol NICHHD, ki je v tujini med najbolj uporabljenimi.

Metode:

Podatki o načinih izvedbe protokolov preiskovalnih intervjujev so zbrani iz različnih strokovnih virov.

Ugotovitve:

V praksi preiskovanja spolnih zlorab se uporabljajo različne oblike preiskovalnih protokolov, v katerih se uporabljajo intervjuji, ki so bolj ali manj podobni kognitivnemu intervjuju. V primerjavi s klasičnim policijskim intervjujem ali informativnim razgovorom sodobni protokoli preiskovalnih intervjujev omogočajo, da pridobimo večjo količino bolj verodostojnih podatkov in tako zmanjšujejo verjetnost vložitve zmotnih kazenskih ovadb. V Sloveniji se prikazani protokoli ne uporabljajo.

Omejitve/uporabnost:

Članek ni podrobna predstavitev protokolov preiskovalnih intervjujev, zato je uporaben le kot sredstvo za osveževanje ali širjenje strokovnega znanja.

Praktična uporabnost:

Avtor je skušal nazorno prikazati različne oblike protokolov in opozoriti na razlike med njimi. Uporaba protokolov, kot je na primer NICHHD, ali vsaj njihovo posnemanje v preiskovalni praksi, lahko pomembno prispeva k večji točnosti in veljavnosti preiskovanja spolnih zlorab otrok, obenem pa tudi bistveno zmanjšuje nivo sekundarne viktimizacije žrtev.

Izvirnost/pomembnost:

V slovenskem prostoru je malo napisanega o protokolih preiskovalnih intervjujev, kar še posebej velja za objave v strokovnih revijah z recenzentskimi postopki. Avtor skuša zapolniti vrzel in opozoriti na pomembne sodobne raziskovalne ugotovitve in v tujini uveljavljene prakse.

UDK: 159.9:340.6

Ključne besede: spolne zlorabe, otroci, preiskovalni intervju, NICHHD

Investigative Interview Protocols with Children as Alleged Victims of Sexual Abuse

Purpose:

The paper represents short and critical introduction of several investigation protocols which are used in cases of alleged child sexual abuse. Most commonly used protocols are briefly and critically presented. NICHD interview protocol is described more in detail.

Design/Method/Approach:

Data is gathered from several professional and scientific sources.

Findings:

There are many different investigative protocols and they all include the use of an interview which is more or less similar to cognitive interview. In comparison to standard investigative interview used by criminal investigators, modern protocols facilitate memory recall with higher accuracy of data gathered. Protocols presented in the paper are not used in Slovenia.

Research Limitations/Implications:

Investigative interview protocols are only briefly presented, the paper is useful for refreshing and expanding the knowledge and not for the training.

Practical Implications:

Author tried to briefly demonstrate several forms of investigative protocols. Following the logic implemented in today's interview protocols like NICHD could lead us to a higher accuracy and efficiency in criminal investigation and it also reduces the possibility of false accusations.

Originality/Value:

There is lack of knowledge about investigative interview protocols in Slovenia. With this paper author tried to fill the gap and he also put's stress on today's important research findings and practice.

UDC: 159.9:340.6

Key words: sexual abuse, children, investigative interview, NICHD

1 UVOD

Verodostojno pričanje otroka je ključnega pomena za začetek pravičnega kazenskega postopka, zato je pomembno, da so pridobljeni podatki strokovno in procesno neoporečni. V zvezi s tem se pojavlja več vprašanj, na katera moramo najti odgovore, preden začnemo intervju z domnevno žrtvijo. Bistvena vprašanja so, kje naj pogovor poteka, kdo bo prisoten, kako bodo pridobljene informacije shranjene in koliko pogovorov je potrebnih za potrebe preiskave (Faller, 1993). Ob tem moramo nujno upoštevati tudi otrokovo starost, saj mora biti intervju prilagojen otrokovi ravni spoznavnega, čustvenega in moralnega razvoja. Premišljeni odgovori na našeta vprašanja pomembno vplivajo na kakovost ali strokovnost intervjuja in obenem tudi zmanjšujejo možnost pojava sekundarne viktimizacije

domnevne žrtve. Naj uvodoma pojasnim, da se članek nanaša na otroke v starosti do približno 11 let, torej na pred najstniško obdobje.

Otroci, ki razkrijejo spolno zlorabo, so navadno med preiskovalnim postopkom večkrat intervjuvani, kar pa je zanje praviloma neprijetno doživetje. Zato si moramo prizadevati, da otrok opisuje kaznivo dejanje čim manjkrat. Število intervjujev zmanjšamo tako, da se na intervjuje temeljito pripravimo, kar pomeni, da se predhodno posvetujemo z različnimi strokovnjaki in pogovor slikovno ter zvokovno posnamemo. Če snemanje ni mogoče, je treba pisati dobesedni zapisnik, ki ga piše oseba, ki ne sprašuje otroka. Vsekakor pa je treba stremeti k snemanju vsakega pogovora, saj to omogoča analizo in oceno kakovosti izvedbe intervjuja in spraševalcu omogoča učenje na lastnih izkušnjah. Snemanje pogovora je strokovno korektno takrat, ko od spredaj (frontalno) snemamo obraze in vsaj zgornje dele postav vseh, ki sodelujejo v pogovoru, za kar moramo uporabiti več kamer. Ker pogosto z otrokom govori le ena oseba, sta običajno dovolj že dve kameri (ena za otroka in ena za izvajalca intervjuja). Zvočni posnetki niso dovolj za presojo kakovosti intervjuja, saj lahko udeleženci pogovora vplivajo na otrokove odgovore tudi z mimiko obraza in z gestami, česar se ne zavedajo. Žal se v slovenski praksi sinhronega snemanja udeležencev intervjuja ne uporablja, kar veča tveganje, da ob morebitni analizi otrokovega vedenja, napačno sklepamo o njegovi iskrenosti. Sklepanje o resničnosti otrokovih izjav na osnovi analize neverbalnega vedenja je namreč nezanesljivo in le malo nad ravniyo slepega ugibanja (Vrij, 2008; Gudjonsson, 2008). Če ne upoštevamo morebitni vpliv sugestivnega vedenja spraševalcev, obstaja velika verjetnost, da je sklepanje o verodostojnosti otrokovega pričanja pristransko, torej smo celo na slabšem kot pri slepem ugibanju. Tu je treba opozoriti na množico netočnih in zavajajočih informacij o odkrivanju laži s pomočjo analize nebesednega vedenja, ki so navedene v ameriških zasliševalskih priročnikih. Ugotovitve njihovih avtorjev so pogosto (selektivno) vzete iz raziskav z vprašljivo znanstveno veljavnostjo in niso splošno sprejete v znanosti oziroma v psihologiji.

Pomemben dejavnik, ki vpliva na uspešnost intervjuja, je prisotnost osebe, ki ji otrok zaupa in mu zato predstavlja čustveno oporo in spodbudo. Pogosto je ta oseba mati, ki blaži otrokov stres, kar pozitivno vpliva na točnost pridobljenih podatkov. Ob prisotnosti neosumljenega starša moramo nuditi čustveno oporo tudi njemu, saj njegova stalna podpora otroku pozitivno vpliva na uspešnost otrokovega soočanja s posledicami zlorabe. Prisotnost neosumljenega starša je pomembna tudi zaradi pridobivanja za preiskavo pomembnih podatkov. Faller (1993) poudarja, da je razgovor z materjo pomemben zaradi pridobivanja in preverjanja otrokovih navedb, razumevanja dinamike in vzrokov pojava spolne zlorabe ter zaradi preverjanja pomembnosti materine vloge pri rehabilitaciji otroka. Ne glede na vse to, pa je treba pred vključitvijo matere v intervju temeljito premisliti o tem, kako bo njena prisotnost vplivala na izjave otroka. Prisotnost matere ima lahko tudi negativen vpliv na točnost in količino informacij, ki jih otrok navede.

Poleg pogovora z neosumljenim staršem je pomemben tudi pogovor s staršem, ki je v vlogi domnevnega storilca, saj lahko tako natančneje ocenimo odnose znotraj družine in še posebej odnos med žrtvijo ter osumljencem. Pri tem se je treba zavedati, da storilci pogosto skušajo minimalizirati in opravičiti svoja dejanja,

zato morajo preiskovalci poznati obrambne strategije, ki jih storilci uporabljajo v primerih obtožb (Faller, 1993).

Ko zberemo in analiziramo informacije o zlorabi iz različnih virov, se moramo odločiti, ali je bil otrok resnično spolno zlorabljen. Mit, da otroci nikoli ne lažejo o spolni zlorabi, je namreč zgolj mit, ki ne ustreza resničnosti, saj ni nobene znanstveno objektivne raziskave, ki bi takšno hipotezo potrdila. Zagotovo pa z njim podcenjujemo otrokove sposobnosti, kar velja predvsem za šolske otroke. Odločanje o vložitvi ovadbe o spolni zlorabi zahteva visok občutek odgovornosti in objektivnosti preiskovalca. Faller (1993) predlaga, da se odločimo šele potem, ko temeljito premislimo o treh kriterijih: o otrokovem opisovanju spolnih aktivnosti, o informacijah o ozadju spolne zlorabe in o otrokovih čustvenih odzivih, ki morajo biti primerni glede na opisane okoliščine zlorabe, glede na okoliščine intervjuja in glede na otrokovo starost.

Raziskave kažejo, da se vsi trije kriteriji redko pojavljajo skupaj (Sorenson in Snow, 1991). Tudi Faller (1993) ugotavlja, da le 68 % pričanj o spolnih zlorabah vsebuje vse tri kriterije, pri čemer mlajši otroci redko navajajo podrobnosti povezane z ozadjem spolne zlorabe. To je lahko posledica potlačitve, pozabe, ali nerazvitega besednega zaklada. Tudi čustveni odzivi otrok pogosto niso taki, kot bi jih pričakovali glede na doživeto dogajanje. Čustveni odziv je lahko nepričakovan ali neprimeren, če je otrok o zlorabi že večkrat govoril, ali pa se je od nje čustveno distanciral (disociacija). Na splošno velja, da otrok zaradi duševne nezrelosti ni sposoben razumeti pomena dejanj povezanih s spolno zlorabo, zato se nanje odzove z različnimi čustvenimi odzivi. Posledice so pri nekaterih žrtvah tipične, pri drugih pa specifične. Med tipične čustvene odzive spadajo jeza, tesnoba, gnus, depresivnost, strah in nezaupanje (Faller, 1993). Kako se bo otrok odzval, ni odvisno samo od vrste in trajanja zlorabe ali od odnosa med storilcem in žrtvijo, temveč tudi od otrokovih značajskih lastnosti in temperamenta.

Pri ocenjevanju spolnih aktivnosti moramo biti pozorni na otrokovo seznanjenost s spolnim vedenjem, ki je nad pričakovano seznanjenostjo za določeno razvojno stopnjo, v kateri se otrok nahaja. Način opisovanja zlorabe se mora skladati z otroško perspektivo zaznavanja, spolne aktivnosti pa morajo biti opisane jasno. Seznanjenost s spolnim vedenjem in perspektiva zaznavanja sta bolj pomembna pri mlajših otrocih (predšolski otroci), jasen opis pa je pomemben pri vseh starostnih skupinah.

Ko otroka sprašujemo o ozadju domnevne spolne zlorabe, moramo pridobiti odgovore na vprašanja, kot so (Faller, 1993):

- kje se je zgodila;
- kdaj se je zgodila;
- kje so bili drugi člani družine;
- kaj je domnevni storilec rekel, da je motiviral otroka;
- kako sta bila žrtev in storilec oblečena ter katera oblačila so bila odstranjena;
- kako pogosto je prihajalo do zlorabe in kako dolgo je trajala;
- ali je storilec omenil, da se o dogajanju sme ali ne sme govoriti;
- ali je otrok komu povedal za zlorabo in kakšen je bil odziv te osebe.

Spolna zloraba je običajno dolgotrajno dogajanje, redko gre za enkratni dogodek. Zaradi tega se otrok pogosto ni sposoben spomniti podrobnosti

zaporednih dogodkov, ki so se zgodili v daljšem časovnem obdobju (Cordon, Pipe, Sayfan, Melinder in Goodman, 2004; Goodman in Melinder, 2007; Memon, Vrij in Bull, 2003). V takih primerih je otroka najbolje prositi, da opiše zadnji primer zlorabe in pri tem pove nekaj tudi o ozadju zlorabe. Otrok naj bi podal dovolj informacij, če navede vsaj tri odgovore na zgornja vprašanja (Faller, 1993), kar pa samo po sebi ni dovolj za vložitev kazenske ovadbe zoper spolno nedotakljivost otroka.

Odločanje v zvezi z vložitvijo kazenske ovadbe je težje, ko imamo opravka s predšolskimi otroki, saj se težko osredotočijo in opišejo zadnji dogodek. Poleg tega tudi niso sposobni povzemati dogajanja in npr. reči: "Včasih se je zgodilo v kopalnici, drugič v kleti in enkrat v hiši moje babice." Zaradi nezmožnosti povzemanja dogajanja, so lahko njihova poročanja o ozadju zlorabe in o zlorabi sami nepovezana, nelogična in vsebujejo nedoslednosti (Faller, 1993). Otrok lahko tudi brez slabih namenov spreminja izjave, ali pa opisuje dogodek tako, da povezuje več dogodkov v enega, kar je posledica učinka zamenjave virov informacij (Loftus in Ketcham, 1994). Te težave se navadno pojavijo, če predšolske otroke zaslišujejo različni ljudje v različnih časovnih obdobjih po zlorabi, ali kadar v enem pogovoru opisujejo dva ali več dogodkov, ali pa dele posameznih dogodkov (Faller, 1993).

2 IZVEDBA PREISKOVALNEGA INTERVJUJA

Intervju mora biti izveden s strani strokovno usposobljenih oseb in v prostoru, kjer se otrok počuti varno. Otrok se mora čutiti sprejet in razumljen, saj se tako lahko sprosti in spregovori o travmatični izkušnji. Tipično pisarniško okolje ni primerno za izvajanje intervjuja. Veliko bolje je, če uporabljamo prostor, ki je podoben otroški sobi, vendar pri tem ni priporočljivo, da so v otrokovi bližini igrače, saj bo to odvrčalo njegovo pozornost (Lamb, Hershkowitz, Orbach in Esplin, 2008). Nekateri priporočajo, da igrače, še posebno lutke, odstranimo iz prostora tudi zato, da se izognemo sugestivnemu vplivu njihovega videza ali njihovega simbolnega pomena (Lamb et al., 2008). Otroku moramo tudi omogočiti, da se s sogovorniki spozna, kar običajno traja vsaj pol ure. Uvodno seznanjenje je nujno na začetku gradnje odnosa oziroma raporta in v tem času je otroka neprimerno spraševati o domnevni zlorabi.

Za preiskovanje spolnih zlorab je bilo razvitih kar nekaj metod in tehnik, npr. tehnika upravičene in zmotne obtožbe spolne zlorabe otrok¹ (Gardner, 1992), protokoli za ocenjevanje spolne zlorabe² (Gardner, 1995), izvajanje nepristranskih ocen spolne zlorabe³ (Malhotra in Biswa, 2006), strukturirani intervju z uporabo anatomskih lutk⁴, kriterijska vsebinska analiza. S pomočjo teh tehnik ali metod zanesljiveje presodimo, ali se je domnevna spolna zloraba zares zgodila, seveda pa moramo biti pri njihovi uporabi zadržani in previdni. Torej, za pridobivanje

1 *True and false Accusations of Child Sexual Abuse*

2 *Protocols for the Sex-Abuse Evaluation*

3 *Conducting Unbiased Sexual Abuse Evaluations*

4 *Structured Interview Using Anatomical Dolls*

informacij o zlorabah je na voljo kar nekaj oblik intervjuvanja, ki se lahko kombinirajo z različnimi pripomočki, kot so npr. anatomske lutke, anatomske risbe, risanje, pripovedovanje zgodb in hiša za lutke. Priporočljivo je, da se uporabi in kombinira več kot eno tehniko, seveda pa morajo biti spraševalci primerno usposobljeni za njihovo uporabo (Faller, 1993). Izjema je le tehnika pripovedovanja zgodb, ki jo uvrščamo na področje psihoterapije, zato jo lahko uporabljajo izključno psihoterapevti z licenco. Gre namreč za diagnostično in terapevtsko orodje.

Naj znova omenim, da mora oseba, ki intervjuja otroka, z njim preživeti dovolj časa, da ga otrok spozna in da pridobi otrokovo zaupanje. Ugotoviti mora tudi stopnjo otrokovega osebnostnega, družbenega in čustvenega razvoja, govorne spretnosti, čustveno stanje, stanje samopodobe, načine soočanja s težavami ter nivo otrokovih duševnih sposobnosti. Pri predšolskih otrocih ocenjujemo njihove značilnosti s postavljanjem vprašanj, kar se lahko odvija v (navidezni) igri. Pri šolskih otrocih pa informacije navadno pridobimo z bolj ali manj strukturiranim intervjujem, v katerem se postavljajo vprašanja o družinskih razmerah, šolski uspešnosti, socialni mreži ipd.

Spraševalec mora zgraditi most med otroškim svetom in svetom odraslih, saj si s tem zagotovi boljše možnosti za nepristransko odkrivanje resnice o domnevni spolni zlorabi (Saywitz, 2002). Nepristranskost je težko vzdrževati skozi celoten pogovor, saj se ob otrokovem opisovanju spolne zlorabe spraševalec čustveno odziva, vseeno pa mora lastne čustvene odzive nadzorovati, saj lahko otrok zazna spremembe v zvenu glasu, v obrazni mimiki ali v besedni komunikaciji. To ga lahko napelje k dajanju odgovorov, ki ne ustrezajo resničnemu dogajanju. Pozorni moramo biti tudi, da pri premagovanju otrokovega odpora, ko npr. ne želi govoriti o ključnih podrobnostih, ne povečujemo preveč psihološkega pritiska, saj lahko dobimo izsiljene izjave. Odpor je navadno posledica manipulacije s strani storilca (npr. podkupovanje ali grožnje), nezaupanja v strokovne službe in policijo ter posledica tega, da otroka sprašujemo o zadevah, o katerih ne želi govoriti. Podrobnosti spolne zlorabe in spolna zloraba sama je lahko nekaj, česar se otrok sramuje, nekaj, kar mu vzbuja občutke krivde, ali pa otrok preprosto meni, da je to skrivnost, ki je ne želi deliti s spraševalcem (Faller, 1996). V pogovoru moramo preverjati, ali smo razumeli otrokove izjave, zato uporabljamo parafraziranje (povzemamo otrokove izjave s svojimi besedami), ali pa postavimo vprašanje, s katerim razjasnimo dvome.

2.1 Vrste vprašanj

Najboljša so vprašanja odprtega tipa (npr. povej, kaj se je zgodilo), saj ima otrok priložnost, da neovirano govori, poleg tega pa sam odloča o tem, koliko in kaj bo povedal. Odgovori na vprašanja odprtega tipa so daljši in vsebujejo več pomembnih podrobnosti kot odgovori na druge vrste vprašanj (Vrij, 2008). Večino vprašanj, ki se začinjajo z vprašalnicami npr. kaj, kje, kdaj, zakaj in kdo, lahko uvrstimo med vprašanja odprtega tipa. Usmerjena vprašanja se zastavijo v drugi fazi intervjuja, po vprašanjih odprtega tipa. S temi vprašanji se osredotočamo na podrobnosti ali na različne vidike dogodka. Sugestivnim vprašanjem se moramo izogibati,

saj lahko otrok le ponovi informacije iz vprašanja, namesto da bi odgovoril po svojem spominu. Kaže, da se v preiskovalnih intervjujih in tudi pri intervjujih, ki jih izvajajo izvedenci, omenjena priporočila redko uporabljajo (Umek, 2009). Pri analizi 119 primerov sodnih zaslišanj v Angliji in Walesu, v katerih so policisti in socialni delavci zasliševali otroke, so ugotovili, da so voditelji intervjuja redko uporabljali vprašanja odprtega tipa (le v 6 %) in da so bila najbolj pogosta usmerjena vprašanja (47 %), nekatera vprašanja pa so bila očitno sugestivna (5 %) (Sternberg, Lamb, Davies in Westcott, 2001a). Kaže, da kriminalisti in drugo strokovno osebje, ki sodeluje v preiskavah, pogosto ne ohranijo in ne uporabljajo znanja ter veščin, ki jih pridobijo med usposabljanjem za izvajanje intervjujev (Westcott in Kynan, 2006). Zaradi tega je treba usposabljanje dovolj pogosto ponavljati.

Načeloma torej velja, da intervjuje začnemo z odprtimi vprašanji, če pa je otrok neodziven, se zatečemo k zaprtemu tipu vprašanj, kot so npr. vprašanja z odgovori »da« ali »ne«. Kot omenjeno, sugestivna vprašanja niso dovoljena, saj njihova uporaba bistveno poveča verjetnost pridobitve napačnih informacij in pojava krive ovadbe.

- Faller (1993) omenja pet vrst vprašanj, ki se uporabljajo v intervjujih z otroki:
- *Splošna vprašanja* navadno uporabljamo kot uvodna vprašanja, s katerimi začnemo intervju. Primer: »Ali ti je kdo povedal, zakaj si danes tukaj?« Uporaba splošnih vprašanj je manj uspešna pri predšolskih otrocih, saj pogosto odgovarjajo nejasno in kratko z da ali ne, ali pa, da se ne spomnijo.
 - *Usmerjena vprašanja* pogosto izvabijo uporabne informacije iz otroka, zato je njihova raba priporočljiva. V teh vprašanjih se osredotočamo na podrobnosti, ki jih lahko dobimo v odgovorih na vprašanja, ki se začnemo z kdo, kaj, kje ali kdaj. Ločimo tri vrste osredotočenih vprašanj: vprašanja, s katerimi se osredotočamo na osebe, na okoliščine zlorabe in na dele telesa, ki so bili vključeni v zlorabo (Steinberg in Westhof v Faller, 1993). Vprašanja osredotočena na osebo, so vprašanja o domnevnem storilcu kaznivega dejanja. Začenjamo z vprašanji, ki so čustveno čim manj obremenjujoča za otroka. Tako najprej postavimo vprašanja o npr. bratu ali sestri, o mami in nazadnje o domnevnem storilcu. Vprašanja, osredotočena na dele telesa, se navadno uporablja v povezavi z anatomskimi lutkami ali anatomskimi risbami. Spraševalec otroka napelje, da poimenuje različne dele telesa, nato pa se uporabijo osredotočena vprašanja, na primer »Ali si kdaj videl lulčka od koga drugega?«, »Od koga si ga videl?«, »Kaj lulček dela?«. Včasih se zgodi, da otroci ne želijo, ali pa niso zmožni sodelovati. Tako ne odgovarjajo na osredotočena vprašanja, ali pa odgovorijo z »ne vem« ali »se ne spomnim«. V takih primerih je treba uporabiti neposredna vprašanja.
 - *Vprašanja z več možnimi odgovori* uporabimo, če z uporabo usmerjenih vprašanj ne pridobimo pomembnih informacij. Gre za zaprti tip vprašanj, ki lahko privedejo do manj natančnih odgovorov. Predšolski otroci imajo težave s takšno obliko vprašanj, saj imajo na voljo več možnosti, čutijo pa, kot da so postavljeni pred nujno izbiro enega izmed odgovorov. Pri tem ni nujno, da izberejo resničen odgovor, slednjega morda sploh ni med ponujenimi odgovori. Takšna vprašanja so zato tvegana in ne smejo biti preveč natančna. Primer: »Se spomniš, ali si nosil svoja dnevna oblačila ali pižamo?« Vprašanj, kot je na primer: »Ali je bil

- tvoj oči, očim ali nekdo drug tisti, ki je ranil tvojo ritko?«, se moramo izogibati, saj delujejo preveč sugestivno.
- *Da-ne vprašanja*; raziskave kažejo, da majhni otroci navedejo točne informacije pri odgovarjanju na da-ne vprašanja (Goodman in Clark-Stewart, 1991), kljub temu pa se jih v preiskovalnih intervjujih uporablja le, kadar odprta vprašanja ne prinesejo rezultatov. Težava da-ne vprašanj je v tem, da izvabljajo družbeno zaželene odgovore, kar je pričakovati zlasti pri predšolskih otrocih (Faller, 1993). Otrok lahko odgovori pritrdilno, ker verjame, da se to od njega pričakuje, ali pa odgovori z »da«, če vprašanja ne razume.
 - *Sugestivna vprašanja* so neprimerna za intervju, saj so otroci bistveno bolj dovzetni za zavajanje kot odrasli (Ceci, Ross in Togli, 1987). Gre namreč za vprašanja, ki napeljujejo na želeni odgovor, ali pa ga že vsebujejo. Če otroka npr. vprašamo: »Katero temno barvo las je imel moški?« lahko na vprašanje odgovori, čeprav te podrobnosti ni zaznal. Mlajši ko je otrok, bolj je dovzeten za sugestije. Mlajši otroci so pogosto prepričani, da morajo odgovoriti na vsa vprašanja, pa čeprav si odgovore nanje izmislijo (Ceci et al., 1987). Uporaba sugestivnih vprašanj lahko vpliva tudi na otrokovo interpretacijo dogajanja o spolni zlorabi, kar negativno vpliva na verodostojnost pridobljenih informacij (Clarke-Stewart, Thompson in Lepore, 1989). Primer sugestivnega vprašanja je npr.: »Kajne, da ti je mamica naročila, da moraš reči, da je tvoj očim dal svojega lulčka v roke tvoji sestrici?« Če obstaja sum o visoki sugestibilnosti otroka, lahko spraševalec otroku pred zaključkom intervjuja postavi nekaj nebistvenih, vsakdanjih vprašanj in na podlagi odgovorov presodi, ali lahko zaupa predhodno pridobljenim odgovorom (Bruck in Ceci, 1995).

3 PROTOKOLI PREISKOVALNIH INTERVJUJEV

Raziskave kažejo, da si tri ali štiri letni otroci že lahko dokaj natančno zapomnijo dogodke, v katere so bile vpleteni (Kuenhle in Connell, 2009), vendar pa je napovedovanje verodostojnosti ali izčrpnosti njihovega pričanja tvegano. Odnos med starostjo otrok in njihovimi spominskimi zmožnostmi je namreč zapleten, na samo pričanje pa vpliva veliko dejavnikov. Najpomembnejši dejavniki so sposobnost spraševalca, da od otroka pridobi kritične podatke, otrokova pripravljenost na sodelovanje ter njegova sposobnost izražanja, kar je pomembnejše od otrokove sposobnosti spominjanja (Lamb, Orbach, Warren, Esplin in Hershkowitz, 2006). Voditelji intervjujev morajo imeti znanje o poteku in značilnostih spolnega razvoja otrok in o različnih načinih zlorabljanja. Imeti morajo tudi sposobnost, da se z otroki empatično pogovarjajo in da v vseh okoliščinah izberejo pravi način pogovarjanja (Yuille, Hunter, Joffe in Zaparniuk, 1993). Otroci morajo biti intervjuvani čim prej po ovadbi, pri tem pa jim morajo strokovni delavci ali preiskovalci posredovati čim manj podatkov o kaznivem dejanju (Lamb, Orbach, Hershkowitz, Esplin in Horowitz, 2007a).

Za preiskovanje spolnih zlorab otrok je razvitih kar nekaj bolj ali manj strukturiranih preiskovalnih protokolov. Med bolj poznane spadajo:

- Za obtožbe slepi intervju⁵, pri katerem spraševalec pred intervjujem ne ve ničesar o zlorabi. Takšen intervju preprečuje, da bi spraševalec nastopal pristransko in postavljaj vodilna ali sugestivna vprašanja (American Professional Society on the Abuse of Children [APSAC], 2002; Bruck in Ceci, 1995). Žal zaradi neobveščenosti spraševalec težje načrtuje pogovor in težje razjasni nejasnosti, s katerimi se soočajo preiskovalci.
- Kognitivni intervju je bil razvit v 80. letih prejšnjega stoletja za intervjuvanje odraslih prič in žrtev kaznivih dejanj (Fisher in Geiselman, 1992), danes pa se uporablja tudi pri preiskovanju spolnih zlorab otrok, kjer je najbolj učinkovit pri intervjuvanju šolskih otrok (APSAC, 2002; Hayes in Delamonth, 1997). Tehnika vključuje duševno rekonstrukcijo dogajanja, spodbujanje poročanja o vseh podrobnostih in ne samo o tistih, ki se žrtvi zdijo pomembni, spominjanje dogodka v različnih časovnih zaporedjih in opisovanje dogajanja iz različnih perspektiv (Fisher in Geiselman, 1992). Kognitivni intervju se pogosto uporablja v Veliki Britaniji in se je pokazal za učinkovitega pri intervjuvanju žrtev spolnih zlorab (Köhnken, Milne, Memon in Bull, 1999).
- Pregled dotikanja⁶ je tehnika intervjuvanja, ki je v zadnjih letih postala priljubljena, razvita pa je bila že v 80. letih. Je nekakšno pregledno orodje, ki ga lahko uporabimo v primerih spolnih zlorab in temelji na predpostavki o različnih vrstah dotikov. Ti so raztegnjeni v kontinuum ene dimenzije, vse od dobrih, preko nevtralnih do slabih dotikov. V intervjuju se z otrokom pogovarjajo o dotikih, ki jih je doživel (vrsta dotikanja, mesta dotikanja, kdo se jih je dotikal ipd.). Tehnika velja za premalo raziskano, kaže pa, da z njeno uporabo pridemo do manj obtožb, ki pa so bolj verodostojne (Cronch, Viljoen in Hansen, 2006).
- Tehnika anatomskih lutk⁷ velja za najbolj sporno med vsemi načini intervjuvanja domnevno spolno zlorabljenih otrok. Zagovorniki trdijo, da pomaga otrokom, da se spomnijo in opišejo podrobnosti zlorabe (npr. APSAC, 2002; Carnes, 2000), nasprotniki pa ugotavljajo, da zavira otrokove odzive in spodbuja pojav s spolnostjo povezane igre (Bruck in Ceci, 1995; Santtila, Korkman in Sandnabba, 2004), ter da je preveč sugestivna (Faller, 2005; Salmon in Pipe, 1997) in sproža občutke krivde pri otrocih (Gardner, 1992). Raziskave kažejo, da je pri predšolskih otrocih, zaradi njihove sugestibilnosti in pomanjkljive (telesne) samopodobe, neprimerna za uporabo. Uporablja se lahko pri šolskih otrocih, vendar le, če je treba spodbuditi otroka k pogovoru, pri tem pa je potrebna večja previdnost kot pri drugih tehnikah (Carnes, 2000). Tehnika velja za tvegano, zato ni priporočljiva.
- Strukturirani intervju o simptomih povezanih s spolno zlorabo⁸ vsebuje 26 skupin vprašanj, ki se nanašajo na odkrivanje simptomov spolnih zlorab (npr. nočne more, odkrenljivost, bolečine v trebuhu itd.) (Wells, McCann, Adams, Voris in Dahl, 1997). Razvil ga je Robert Wells v 90. letih prejšnjega stoletja, je

5 *Allegation blind interviews*

6 *Touch survey*

7 *Anatomically detailed dolls*

8 *Structured Interview of Symptoms Associated with Sexual Abuse (SASA)*

pa namenjen intervjuvanju staršev domnevno zlorabljenih otrok. Trenutno še ni dovolj raziskovalno preverjen, začetni rezultati pa kažejo, da je uporabno orodje pri pridobivanju za preiskavo pomembnih informacij o spolni zlorabi (Santtila et al., 2004).

- Obširna forenzična ocena⁹ je tehnika, ki se uporablja pri otrocih, ki ne želijo govoriti o zlorabi. Sestavlja jo pet faz, v katerih se postopoma zbirajo informacije, ki so povezane s spolno zlorabo. Vse informacije, tudi tiste pridobljene z intervjujem domnevne žrtve, se ovrednotijo s pomočjo posebnih navodil. Pisno poročilo oceni skupina strokovnjakov različnih strok (Carnes, 2000). Model je še v razvojni fazi in ima nekaj resnih pomanjkljivosti (npr. mešanje terapevtskega in preiskovalnega procesa), kljub temu pa velja za obetaven način pridobivanja informacij s strani otrok, ki ne želijo govoriti o zlorabi (Santtila et al., 2004).

Obstaja še nekaj drugih tehnik, kot sta npr. tehnika iskanja besed¹⁰ in RATAC¹¹, katerih zanesljivost in veljavnost nista preverjeni. Tehnika iskanja besed vključuje tudi risanje in uporabo anatomskih lutk, kar lahko negativno vpliva na verodostojnost otrokovih izjav, zato raziskovalci opozarjajo na previdnost pri uporabi omenjene tehnike (Lamb et al., 2007a).

3.1 Protokol preiskovalnega intervjuja NICHD

Preiskovalni protokol NICHD¹² je med najbolj razširjenimi, zato ga velja podrobneje predstaviti. Zelo je podoben kognitivnemu intervjuju, le da je bil objavljen bistveno kasneje, leta 2000. Razvila ga je Yael Orbach s kolegi, pri čemer je zbrala in integrirala vsa dosedanja raziskovalna spoznanja o učinkovitih preiskovalnih intervjujih (Orbach, Hershkowitz, Lamb, Sternberg, Esplin in Horowitz, 2000). Osnovni namen protokola je bil prenesti raziskovalna spoznanja v prakso, kar naj bi omogočilo pridobiti večjo količino verodostojnih podatkov, kot so jo pridobili v do tedaj uveljavljeni preiskovalni praksi. Treba je omeniti, da obstaja več verzij protokola NICHD. Ena od njih se imenuje obnova fizičnega konteksta (PCR)¹³, z njo skušamo olajšati spominjanje žrtvam, ki navedejo premalo podatkov. To naredimo tako, da jih peljemo v okolje, v katerem se je zloraba dogajala (Orbach et al., 2000). Ker je vračanje žrtve na prizorišče dogajanja pogosto nemogoče zaradi različnih razlogov, se je razvila tudi druga verzija protokola, ki se imenuje obnova duševnega konteksta (MCR)¹⁴. Pri njej gre za vodeno rekonstrukcijo duševnega doživljanja, ki žrtev na varen način vrne v preteklost in omogoča priklic spomina na pozabljeno dogajanje (Hershkowitz, Orbach, Lamb, Sternberg in Horowitz, 2002). V obeh naštetih oblikah je opazna očitna povezanost s kognitivnim intervjujem.

9 *Extended Forensic Evaluation*

10 *The Finding Words Technique*

11 *Rapport, Anatomy Identification, Touch Inquiry, Abuse, and Closure*

12 *The National Institute of Child Health and Human Development (NICHD) Investigative Interview Protocol*

13 *Physical Context Reinstatement*

14 *Mental Context Reinstatement*

Protokol NICHHD je sestavljen iz več zaporednih faz. V uvodni fazi se spraševalec predstavi, pojasni okoliščine in otroku pove, da pričakuje, da bo dogajanje čim bolj podrobno in po resnici opisal. Navede tudi, da otrok lahko odgovarja z »ne vem«, »ne razumem«, »ne morem se spomniti« in da lahko popravlja spraševalca, če se mu to zdi potrebno. Z razjasnitvijo okoliščin in namena pogovora se namreč zmanjša tveganje za pojav napak in nesporazumov (Sternberg, Lamb, Orbach, Esplin in Mitchell, 2001b). Poleg tega se tako tudi poveča otrokova odpornost za vpliv sugestij (Bruck in Ceci, 1995). Običajno se uvodoma z nekaj vprašanji preveri, kako dobro otrok razume razliko med resničnimi in namišljenimi izjavami. Sledi faza graditve odnosa, ki je sestavljena iz dveh podfaz; oblikovanja sproščenega, razumevajočega okolja in vzpostavljanja zaupnega odnosa med otrokom in spraševalcem. Slednje začnemo s pozivom, da naj otrok podrobno opiše kakšen nedaven dogodek, ki je zanj čustveno nevtralen. Namen poziva je, da se otrok seznanji z načinom intervjuvanja. Ko je odnos zgrajen, se počasi pomikamo k začetku opisovanja kaznivega dejanja, in ko ga otrok prvič jasno omeni, ga povabimo, da pove vse, kar o zadevi ve. Ko otrok konča s pripovedovanjem, ga najprej vprašamo, kolikokrat se je zloraba zgodila (če tega ni že sam prej navedel), nato pa preidemo v pridobivanje specifičnih podatkov. Protokol je pregledneje predstavljen v tabeli 1.

	Faza	Aktivnosti in primeri vprašanj
1.	Uvod	Predstavitve spraševalca/ke. Preverjanje, ali razume, kako pomembno je govoriti resnico. Odgovori »ne vem«, »ne razumem« in »ne spomnim se« so primerni.
2.	Gradnja odnosa	Kaj rad/a počneš v prostem času? Kaj te zanima? Kaj misliš o ... ?
3.	Preverjanje epizodičnega spomina	Pogovor o dnevu v šoli, kaj vse in natančno je počel/a ...
4.	Prehod na ključno temo	Zdaj, ko sva se spoznala, se pogovoriva o tem zaradi česar sva tukaj. Moje delo je, da se pogovarjam z otroki o dogodkih, ki so se jim zgodili ...
5.	Pridobivanja informacij o zlorabi	Uporabljamo odprta vprašanja: Povej mi kaj o tem. Kaj se je zgodilo potem? Pomisli znova na tisti večer in povej, kako ...
6.	Odmor	Spraševalec analizira potek pogovora in razmisli o nadaljnjem poteku intervjuja.
7.	Pridobivanje informacij, ki jih otrok ni spontano navedel	Omenil/a si, da je v kleti slekel hlače. Kaj se je pa zgodilo s tvojo obleko?

Tabela 1:
Struktura
protokola
preiskovalnega
intervjuja
NICHHD
(Lamb, Orbach,
Hershkowitz,
Horowitz in
Abbott, 2007b).

8.	Pridobivanje informacij, ki jih otrok kljub pričakovanju ne omeni.	Slišal/a sem, da si govoril/a o ... Vidim, da imaš podplutbe. Povej mi zakaj.
9.	Pridobivanje podatkov o razkritju.	Kaj se je zgodilo po zadnji zlorabi? Kdo še ve za dogajanje? Kako je druga oseba ugotovila, da gre za zlorabo?
10.	Zaključevanje pogovora.	Je še kaj takega, kar bi jaz moral/a vedeti? Me želiš še kaj vprašati? Če me boš kaj potreboval/a, me lahko pokličeš po telefonu.
11.	Pogovor o nevtralni temi.	Kaj boš kaj danes počel/a?

Usposabljanje za izvajanje protokola traja en teden in udeleženci v tem času spoznajo ugotovitve, povezane s problematiko pričanja očividcev in žrtev, poudarek je na spoznavanju problematike sugestibilnosti. Udeleženci se tudi seznanijo s spoznavnimi sposobnostmi otrok različnih razvojnih obdobj. Nato je natančno predstavljen protokol in pojasnjeno teoretično in praktično ozadje njegove zasnove. Udeleženci usposabljanja si tudi ogledajo posnetke intervjujev in jih nekaj izvedejo sami v obliki igre vlog. Vsi intervjuji se snemajo in analizirajo s pomočjo izkušenih strokovnjakov. Po usposabljanju dobi vsak udeleženec povratne informacije o svoji uspešnosti (Cyr in Lamb, 2009).

Več raziskovalcev ugotavlja, da je protokol NICHD učinkovit pri zmanjševanju deleža vodilnih in sugestibilnih vprašanj, povečuje pa delež uporabe odprtih vprašanj, pri čemer preiskovalci dobivajo več podrobnosti o spolni zlorabi (Lamb in Garretson, 2003; Orbach et al., 2000). V primerjavi z običajnim preiskovalnim intervjujem se delež odprtih vprašanj poveča tudi za trikrat, delež pridobljenih informacij pa se bistveno poveča pri otrocih iz vseh razvojnih obdobj (Sternberg et al., 2001b). Opazili so tudi, da spraševalci z uporabo protokola kasneje preidejo na uporabo zaprtih in sugestivnih vprašanj (Memon, Wark, Holley, Bull in Köhnken, 1996). Če primerjamo učinkovitost protokola NICHD in navadnih preiskovalnih intervjujev, ugotovimo, da z uporabo protokola NICHD pridobimo bolj izčrpna in tudi bolj verodostojna poročila (Sternberg et al., 2001b; Cyr in Lamb, 2009; Lamb in Garretson, 2003; Orbach et al., 2000). Kaže, da je protokol najbolj učinkovit pri otrocih, ki so stari od štiri do šest let (Hershkowitz, Lamb, Sternberg in Esplin, 1997).

Protokol se lahko uporabi tudi pri osebah, ki niso bile žrtve kaznivih dejanj, ampak so vanje udeležene v vlogi prič. Obstaja namreč prilagojena verzija, ki je temu namenjena (Sternberg et al., 2001b). Hiba protokola NICHD je v tem, da daje premalo poudarka na gradnji zaupnega odnosa med otrokom in spraševalcem, zaradi česar več kot tretjina zlorabljenih otrok ne želi govoriti o zlorabi (Pipe, Lamb, Orbach in Cedeberg, 2007). Nekateri razvijalci protokola temu vprašanju

posvečajo več pozornosti, zato lahko v bližnji prihodnosti pričakujemo dopolnitve v tej smeri (Lamb et al., 2007a).

4 ZAKLJUČEK

Raziskave o načinih izvajanja intervjujev z domnevnimi žrtvami spolnih zlorab kažejo, da obstaja velika razlika med strokovnimi priporočili in prakso izvajanja intervjujev. Spraševalci namreč pogosto ignorirajo priporočila in se zatekajo k uporabi vodilnih ter sugestivnih vprašanj, zanemarjajo pa uporabo vprašanj odprtega tipa (Cyr in Lamb, 2009; Davey in Hill, 1999; Davies, Westcott in Horan, 2000). V Sloveniji takšna raziskava še ni bila opravljena, zelo verjetno pa bi z njo prišli do podobnih ugotovitev. Slednje je skrb vzbujajoče, saj se s takšno prakso bistveno povečuje možnost pojava zmotne (krive) ovadbe sicer nedolžne osebe. S takšnim nestrokovnim pristopom k preiskovanju spolnih zlorab škodimo tudi domnevnim žrtvam, ki jih sicer želimo zaščititi.

Slovenski kriminalisti, ki preiskujejo spolne zlorabe, imajo možnost izobraževanja na temo vodenja pogovorov z domnevnimi žrtvami spolnih zlorab. Žal so izobraževanja ali usposabljanja redka, poleg tega pa z njimi ne dobijo vsega, kar je potrebno za strokovno neoporečno delo. Strokovnost njihovega dela je tako odvisna predvsem od njihove osebne zavzetosti, saj morajo sami poiskati znanje, kar z drugimi besedami pomeni, da so v (pre)veliki meri prepuščeni sami sebi. Protokolov preiskovalnih intervjujev, ki so omenjeni v tem članku, v slovenski policiji ne uporabljajo. Od v članku omenjenih tehnik so se uporabljale le anatomske lutke, vendar so njihovo uporabo pred leti opustili predvsem zaradi zastarelosti lutk, deloma pa tudi zaradi nezanesljivosti oziroma vprašljivosti tehnike. Velika večina kriminalistov ima visoko izobrazbo različnih strokovnih smeri, kar omogoča timski pristop k preiskovanju, ki je nujen pri obravnavi tovrstnih kaznivih dejanj. Slednje dokazuje, da slovenska policija ima potencial, osnovno znanje in izkušnje, vse to pa bi bilo nujno nadgraditi z ustreznimi, specifičnimi in permanentnimi usposabljanji. Ob tem bi bilo treba razmisliti tudi o tem, ali število zaposlenih kriminalistov zadošča za dva milijona prebivalcev, kolikor jih Slovenija ima. Če jih je le približno 25, potem obstaja nevarnost, da bodo kljub visoki usposobljenosti, preobremenjeni in zato neučinkoviti ter izpostavljeni večjemu tveganju za pojav strokovnih napak.

LITERATURA

- American Professional Society on the Abuse of Children [APSAC]. (1997). *Guidelines for psychosocial evaluation of suspected sexual abuse in young children*. Chicago: Author.
- Bruck, M. in Ceci, S. J. (1995). Amicus brief for the case of State of New Jersey v. Michaels presented by Committee of Concerned Social Scientists. *Psychology, Public Policy, and Law*, 1, 272–322.

- Carnes, C. N. (2000). *Forensic evaluation of children when sexual abuse is suspected*. Huntsville: National Children's Advocacy Center.
- Ceci, S. J., Ross, D. F. in Toglia, M. P. (1987). Suggestibility of children's memory: Psycholegal implications. *Journal of Experimental Psychology: General*, 116, 38-49.
- Clarke-Steward, A., Thompson, W. in Lepore, S. (1989). Manipulating children's interpretations through interrogation. V G. S. Goodman (ur.), *Do children provide accurate eyewitness reports?: Research and social policy implications*. Kansas City: Society for Research in Child Development Meetings.
- Cordon, I. M., Pipe, M. E., Sayfan, L., Melinder, A. in Goodman, G. S. (2004). Memory for traumatic experiences in childhood. *Developmental Review*, 24, 101-132.
- Cronch, L. E., Viljoen, J. L. in Hansen, D. J. (2006). Forensic interviewing in child sexual abuse cases: Current techniques and future directions. *Aggression and Violent Behavior*, 11, 195-207.
- Cyr, M. in Lamb, M. E. (2009). Assessing the effectiveness of the NICHD investigative interview protocol when interviewing French-speaking alleged victims of child sexual abuse in Quebec. *Child Abuse and neglect*, 33, 257-268.
- Davey, R. I. in Hill, J. (1999). The variability of practice in interviews used by professionals to investigate child sexual abuse. *Child Abuse & Neglect*, 23(6), 571-578.
- Davies, G. M., Westcott, H. L. in Horan, N. (2000). The impact of questioning style on the content of investigative interviews with suspected child sexual abuse victims. *Psychology, Crime, and Law*, 6, 81-97.
- Faller, K. C. (1993). *Child sexual abuse: Intervention and treatment issues*. Washington: U.S. Department of Health and Human Services.
- Faller, K. C. (1996). Evaluating children suspected of having been sexually abused. V *Interviewing child witnesses and victims of sexual abuse: Portable guides to investigating child abuse* (str. 11-14). Washington: U.S. Department of Justice
- Faller, K. C. (2005) Anatomical dolls: Their use in assessment of children who may have been sexually abused. *Journal of Child Sex Abuse*, 14(3), 1-21.
- Fisher, R. P. in Geiselman, R. E. (1992). *Memory-enhancing techniques for investigating interviewing: The cognitive interview*. Springfield: Charles C. Thomas.
- Gardner, R. (1992). *True and false accusations of child sex abuse*. New Jersey: Creative Therapeutics.
- Gardner, R. (1995). *Protocols for the sex-abuse evaluation*. New Jersey: Creative Therapeutics.
- Goodman, G. in Clark-Stewart, A. (1991). Suggestibility of children's testimony: Implications for sexual abuse investigations. V J. Doris (ur.), *The suggestibility of children's recollections* (str. 92-105). Washington: American Psychological Association.
- Goodman, G. S. in Melinder, A. (2007). Child witness research and forensic interviews of young children: A review. *Legal and Criminological Psychology*, 12, 1-20.
- Gudjonsson, G. H. (2008). *The psychology of interrogations and confessions: A handbook*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Hayes, B. K. in Delamothe, K. (1997). Cognitive interviewing procedures and suggestibility in children's recall. *Journal of Applied Psychology*, 82, 562-577.

- Hershkowitz, I., Lamb, M. E., Sternberg, K. J. in Esplin, P. W. (1997). The relationships among interviewer utterance type, CBCA scores, and the richness of children's responses. *Legal and Criminological Psychology*, 2, 169-176.
- Hershkowitz, I., Orbach, Y., Lamb, M. E., Sternberg, K. J. in Horowitz, D. (2002). A comparison of mental and physical reinstatement of the context in child sexual abuse investigations. *Applied Cognitive Psychology*, 16, 429-441.
- Köhnken, G., Milne, R., Memon, A. in Bull, R. (1999). The cognitive interview: A meta-analysis. *Psychology, Crime, and Law*, 5, 3-27.
- Kuehnle, K. in Connell, M. (2009). *The evaluation of child sexual abuse allegations: A comprehensive guide to assessment and testimony*. New York: Wiley.
- Lamb, M. E. in Garretson, M. E. (2003). The effects of interviewer gender and child gender on the informativeness of alleged child sexual abuse victims in forensic interviews. *Law and Human Behavior*, 27(2), 157-171.
- Lamb, M. E., Hershkowitz, I., Orbach, Y. in Esplin, P. W. (2008). *Tell me what happened: Structured investigative interviews of child victims and witnesses*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Lamb, M. E., Orbach, Y., Hershkowitz, I., Esplin, P. W. in Horowitz, D. (2007a). A structured forensic interview protocol improves the quality and informativeness of investigative interviews with children: A review of research using the NICHD investigative interview protocol. *Child Abuse and Neglect*, 31, 1201-1231.
- Lamb, M. E., Orbach, Y., Hershkowitz, I., Horowitz, D. in Abbott, C. B. (2007b). Does the type of prompt affect the accuracy of information provided by alleged victims of abuse in forensic interviews?. *Applied Cognitive Psychology*, 21(9), 1117-1130.
- Lamb, M. E., Orbach, Y., Warren, A. R., Esplin, P. W. in Hershkowitz, I. (2006). Getting the most out of children: Factors affecting the informativeness of young witnesses. V M. P. Togli, J. D. Read, D. F. Ross in R. C. L. Lindsay (ur.), *Handbook of eyewitness psychology: Memory for events* (str. 423-446). Mahwah: Erlbaum.
- Loftus, E. in Ketcham, K. (1994). *The myth of repressed memory*. New York: St. Martin Press.
- Malhotra, S. in Biswa, P. (2006). Behavioral and psychological assessment of child sexual abuse in clinical practice. *International Journal of Behavioral Consultation and Therapy*, 2(1), 17-28.
- Memon, A., Vrij, A. in Bull, R. (2003). *Psychology and law: Truthfulness, accuracy, and credibility* (2nd ed.). Chichester: John Wiley & Sons.
- Memon, A., Wark, L., Holley, A., Bull, R. in Köhnken, G. (1996). Reducing suggestibility in child witness interviews. *Applied Cognitive Psychology*, 10, 503-518.
- Orbach, Y., Hershkowitz, I., Lamb, M. E., Sternberg, K. J., Esplin, P. W. in Horowitz, D. (2000). Assessing the value of structured protocols for forensic interviews of alleged abuse victims. *Child Abuse and Neglect*, 24, 733-752.
- Pipe, M. E., Lamb, M. E., Orbach, Y. in Cederborg, A. C. (2007). *Child sexual abuse: Disclosure, delay and denial*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Salmon, K. in Pipe, M. E. (1997). Prpos and children's event reports: The impact of a one-year delay. *Journal of Experimental Child Psychology*, 65, 261-292.

- Santtila, P., Korkman, J. in Sandnabba, N. K. (2004). Effects of interview phase, repeated interviewing, presence of a support person, and anatomically detailed dolls on child sexual abuse interviews. *Psychology, Crime, and Law*, 10, 21–35.
- Saywitz, K. J. (2002). Developmental underpinnings of children's testimony. V H. L. Westcott, G. M. Davies in R. H. C. Bull (ur.), *Children's testimony: A handbook of psychological research and forensic practice* (str. 3-20). Chichester: John Wiley & Sons.
- Sorensen, T. in Snow, B. (1991). How children tell: The process of disclosure of child sexual abuse. *Child Welfare*, 70, 3–15.
- Sternberg, K. J., Lamb, M. E., Davies, G. M. in Westcott, H. L. (2001a). Memorandum of good practice: Theory versus application. *Child Abuse and Neglect*, 25, 669-681.
- Sternberg, K. J., Lamb, M. E., Orbach, Y., Esplin, P. W. in Mitchell, S. (2001b). Use of a structured investigative protocol enhances young children's responses to free-recall prompts in the course of forensic interviews. *Journal of Applied Psychology*, 86, 997-1005.
- Umek, P. (2009). Kako dobre priče so zlorabljeni otroci ali kako dobri spraševalci so preiskovalci. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 60(1), 16-24.
- Vrij, A. (2008). *Detecting lies and deceit: Pitfalls and opportunities*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Wells, R., McCann, J., Adams, J., Voris, J. in Dahl, B. (1997). A validation study of the structured interview of symptoms associated with sexual abuse (SASA) using three samples of sexually abused, allegedly abused, and nonabused boys. *Child Abuse and Neglect*, 21, 1159-1167.
- Westcott, H. L. in Kynan, S. (2006). Interviewer practice in investigative interviews for suspected child sexual abuse. *Psychology, Crime, & Law*, 12, 367-382.
- Yuillie, J. C., Hunter, J., Joffe, R. in Zaparnuik, J. (1993). Interviewing children in sexual abuse cases. V Goodman, G. S. in Bottoms, B. L. (ur.), *Child victims, child witnesses: Understanding and improving testimony* (str. 95-115). New York: The Guilford Press.

O avtorju:

Dr. Igor Areh je docent za forenzično psihologijo na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, kjer predava teme s področja forenzične psihologije. Raziskovalno in praktično je najbolj aktiven na področju psihologije pričanja oziroma ocenjevanja verodostojnosti pričanja.